

усыпальниця / А. Ксензенко // Гетьман Данило Апостол, його роль і місце в історії України: Матеріали наукових читань (Полтава – Великі Сорочинці, 4 лютого 2005 року). – Полтава, 2005. – С. 82–86. 7. Літопис Самовидця / Відп. ред. Я. Дзира. – К.: Наук. думка, 1971. – 208 с. 8. *Логвин Г. Н.* По Україні. Стародавні мистецькі пам'ятки / Г. Н. Логвин. – К.: «Мистецтво», 1968. – 464 с. з іл. // Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.alyoshin.ru/Files/publika/logvin/logvin_ukr_00.html. 9. Постановление ВЦИК об изъятии церковных ценностей. 23 февраля 1922 г. // Русские патриархи XX века. Судьбы Отечества и Церкви на страницах архивных докумен-

тов. – М.: Издательство РАГС. – 1999. – С. 59–60. 10. *Розсоха Л.* Скарби зі склепу Апостолів / Л. Розсоха // Гетьман Данило Апостол, його роль і місце в історії України: Матеріали наукових читань (Полтава – Великі Сорочинці, 4 лютого 2005 року). – Полтава, 2005. – С. 78–81. 11. *Яворницький Д. И.* Преображенская церковь в м. Больших Сорочинцах, Полтавской губернии, где крестили Н. В. Гоголя / Д. И. Яворницький // Гетьман Данило Апостол, його роль і місце в історії України: Матеріали наукових читань (Полтава – Великі Сорочинці, 4 лютого 2005 року). – Полтава, 2005. – С. 86–91.

УДК 9.373:811.161.2

Галина Чуба

Українські студії в Ягеллонському університеті: минуле і сучасне

У статті аналізується процес становлення українських студій у Ягеллонському університеті. Висвітлюються здобутки і досягнення польських та українських вчених у галузі славістики, східнослов'янського мовознавства, української мови та літератури, а також процес утворення нинішньої кафедри українознавства.

Ключові слова: славістика, українська філологія, українознавство, Ягеллонський університет.

The development of the Ukrainian Studies in Jagiellonian University is analyzed. The achievements of Polish and Ukrainian Scientists in the Area of Slavonic Studies, Slavonic Philology, Ukrainian Language as well as the process of formation of the modern Chair of Ukrainian Studies.

Keywords: Slavonic Studies, Ukrainian Philology, Ukrainian Studies, Jagiellonian University.

У науковому середовищі Кракова зацікавлення українознавчою проблематикою давнє. Заняття з української мови та літератури в Ягеллонському університеті почали проводити уже в кінці XIX ст. Одним із перших серед краківських вчених дослідженням східнослов'янських мов займався «батько краківської славістики», засновник першого у Польщі «Слов'янського семінару» Луціан Малиновський (1839–1898). У далекому 1886/1887 навчальному році професор викладав курс порівняльної граматики української та російської мов, розпочавши таким чином українські студії в Ягеллонському університеті.

Кількома роками пізніше у 1892/1893 розпочалися регулярні заняття з української мови (лекторат), які вів відомий краківський філософ Юзеф Третяк (1841–1923), дослідник польської літератури епохи романтизму, а також російської та української. Він, зокрема, вивчав вплив Адама Міцкевича на творчість Олександра Пушкіна й Тараса Шевченка. У 1894 році вчений отримав звання професора і став першим керівником секції української мови та літератури, що відкрилася на філософському факультеті Ягеллонського університету.

Серед знаних імен, які в перші роки творили краківську україністику, не можна не згадати Мар'яна Здоховського (1861–1938), відомого філософа, активного учасника «Слов'янського клубу», популяризатора знань про східних слов'ян, а насамперед, про Україну [2]. У 1897–1900 роках українську літературу в Ягеллонському університеті викладав Кирило Студинський (1868–1941), успішно захистивши на філософському факультеті свою габілітаційну роботу, він обійняв тут посаду доцента. У 1900 році вчений повернувся до Львова, отримавши запрошення працювати на посаді професора тамтешнього університету Франца Йосипа.

Чим було зумовлене зацікавлення краківської академічної спільноти українознавчою проблематикою в кінці XIX – на початку XX століття? Річ у тім, що в цей час Краків був своєрідним рубіжним пунктом між Західною та Східною Європою, що сприяло його перетворенню на важливий науковий та культурний центр. У той час у Кракові жила численна українська громада. Дослідники подають такі цифри: якщо у 1910 р. у Кракові проживало біля 85 тисяч осіб, то українців

серед них було близько 1,5 тис., а у 1930 – близько 2 тис. [8, с. 174]. Це були залізничники, дрібні службовці, ремісники, прислуга, учні й студенти краківських шкіл. Усі вони творили доволі стійку релігійно-культурну групу, пов'язану почуттям національної єдності та об'єднану довкола церкви Воздвиження Чесного Хреста Господнього, організовану в колишній каплиці св. Норберта на вулиці Вісльній недалеко Планта. Це приміщення було передане австрійською владою греко-католицькій громаді ще в 1808 році [11].

На початку XX ст., особливо в 20–30-х роках у Кракові жили й працювали визначні українські вчені, які були змушені з різних причин виїхати з України. Серед них варто згадати хоча б Богдана Лепкого, Івана Фещенка-Чопівського, Володимира Кубійовича, Степана Томашівського, Івана Зілінського та багато інших [9, с. 250]. Кістяк української громади у Кракові складали, однак, студенти Ягеллонського університету, Вищої торговельної школи, Академії мистецтв. На відміну від Львівського університету, ці навчальні заклади були відкритими для української молоді з Галичини, тому вона охоче вступала сюди. У 1924 р. навіть було засновано «Українську студентську громаду», товариство, що мало на меті різнобічну (в тому числі й матеріальну) взаємну допомогу та підтримку його членів [10, с. 233].

Була ще й інша, прагматична причина зацікавлення українською мовою та культурою, особливо з боку польських студентів. Про неї пише Н. Білик: «Українська проблематика була вже в Кракові настільки важливою, що в кількох гімназіях введено навчання руської (української) мови. Крім українців, на лекції ходили й поляки, що мали намір бути вчителями у школах Східної Галичини» [1, с. 102].

Нова сторінка у розвитку українських студій в Ягеллонському університеті пов'язана з іменами Богдана Лепкого (1872–1941) та Івана Зілінського (1879–1952). Вони були ініціаторами та реалізаторами ідеї відкриття в рамках «Славистичного інституту» («*Studium Słowiańskie*»), організованого у 1925 році під керівництвом відомого славіста Казимира Нітша, окремих кафедр, які б спеціалізувалися на вивченні української мови та літератури. «Славистичний інститут» був міждисциплінарною науково-дидактичною

одиницею, до складу якої входили кафедра слов'янської філології, яку очолив сам професор Казимир Нітш, руської (української) мови на чолі з професором Іваном Зілинським, кафедра руської (української) літератури, якою керував професор Богдан Лепкий, кафедра слов'янської етнографії (керівник професор Казимир Мошинський), історії культури слов'янських народів (професор Войслав Мол), а з 1928 р. ще й кафедра російської літератури, яку очолив Вацлав Ледницький. Цей Інститут, до складу якого кількома роками пізніше увійшли також кафедри полоністики та історії, продовжував свою діяльність аж до реформи вищої школи у 1950/1951 навчальному році.

Іван Зілинський, на той час уже відомий мовознавець, почав працювати у Ягеллонському університеті на запрошення Яна Розвадовського та Казимира Нітша у 1926/1927 навчальному році. У червні 1931 р. захистив тут докторську дисертацію (габілітацію), у 1933 р. отримав вчене звання доцента, а рік по тому титул і посаду надзвичайного професора Ягеллонського університету. У лютому 1938 р. влада університету звернулася з проханням до міністра релігійних визнань і публічної освіти про надання йому титулу звичайного професора, але, як свідчать збережені документи, цього не сталося [7, с. 117]. Професуру Іван Зілинський отримав уже в Карловому університеті у Празі після еміграції туди в 1944 р.

Після переїзду до Кракова Іван Зілинський продовжив вивчення українських говорів та розгорнув широку педагогічну діяльність, виховавши цілу когорту відомих вчених-діалектологів. Як педагог, він здобув серед студентів велику пошану. Марія Пшеп'юрська-Овчаренко, одна із його учениць, дослідниця мови українців Надсяння, згадує про його педагогічну діяльність та особисті якості: «Виклади проф. Зілинського, як і його наукові праці, не відзначались зовнішніми красномовними ефектами, їх вартість полягала в речовості й незвичайній систематичності... Між професором і студентами ніколи не було холодної офіційності. Зілинський оточував особливою увагою тих, хто ближче цікавився лінгвістикою, хоч загалом, у своєму ставленні до всіх він був завжди однаково приязний і ввічливий, справжній джентельмен у кожному слові й русі» [3, с. 12]. Окрім читання лекцій, І. Зілинський разом зі своїми студентами виїжджав в експедиції для збору діалектологічного матеріалу та записів, зокрема, на Лемківщину, Холмщину та Полісся. Іноді до таких поїздок він залучав інших краківських мовознавців. Так, дослідження говірки села Явірок за Попрадом було здійснене на основі спільного виїзду туди К. Нітша, М. Малецького та І. Зілинського. Іван Зілинський співпрацював з мовознавчою комісією краківської Академії знань (Akademii Umiejętności), був членом Польського мовознавчого товариства, Діалектологічної комісії Української академії наук у Києві, членом Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові, Австрійського товариства експериментальної фонетики у Відні та Інтернаціонального товариства експериментальної фонетики у Лондоні [7, 117].

Та чи не найвагомніше ім'я у краківській україністиці першої половини ХХ ст. – Богдан Лепкий. Із серпня 1899 р. він зайняв посаду лектора української мови в Ягеллонському університеті, а з 1901 р. викладав ще й українську літературу. Працював на цій посаді до 1914 р. Після довготривалої перерви, зумовленої виїздом із Кракова під час Першої світової війни, із 1927 року знову повернувся до викладання в університеті, цим разом на посаді заступника професора за контрактом (1927–1934), а з 1935 року – на посаді надзви-

чайного професора кафедри руської (української) літератури Ягеллонського університету на постійній основі [4, с. 78].

Богдан Лепкий ще в перший період своєї праці в університеті був одним із засновників та активних учасників «Слов'янського клубу», що видавав часопис «Świat Słowiański» (Краків, 1905–1914). У ньому Б. Лепкий упорядковував постійні рубрики «Руська хроніка» і «Огляд руської преси». Лише завдяки йому українська проблематика зайняла належне місце на шпальтах цього щомісячника. Зрештою, саме його доповідь «Про найновішу русько-українську літературу» відкрила діяльність «Слов'янського клубу» в кінці грудня 1901 року [8, с. 176]. У наступні роки вчений продовжив знайомити його учасників із україністичною проблематикою, виголошуючи чергові доповіді «Микола Гоголь» у 1902 р., «Василь Стефаник» у 1903 р., «Музика Лисенка» у 1904 р. [4, с. 77].

У Ягеллонському університеті Б. Лепкий читав лекції з історії української літератури та історії українсько-польських літературних стосунків періоду романтизму, особливу увагу звертав на постаті Т. Шевченка та Ю. Словацького, не поминав увагою й інші знані імена: Марії Конопницької, Василя Стефаника, Маркіяна Шашкевича. Про Богдана Лепкого як викладача збереглися найкращі спогади. Як згадує колишня студентка О. Яворська-Копач, професор ніколи не читав з паперу, а говорив «з душі до душі», розкривав нові обрії української літератури, і вона виступала «така цікава й приваблива в широкому струмі літератури світової» [1, с. 118]. На заняття до Б. Лепкого приходили студенти інших факультетів, навіть інших навчальних закладів Кракова, зокрема, Академії мистецтв, Гірничої академії, де вчилися багато українців. Відвідували їх і польські письменники, журналісти, політики.

Богдан Лепкий опублікував величезну кількість наукових праць, присвячених історії української літератури, зокрема, він автор двотомного науково-популярного «Начерку історії української літератури» (1909–1912), праці «Наше письменство: Короткий огляд української літератури від найдавніших до теперішніх часів» (1941), розвідок про творчість окремих авторів, зокрема, В. Стефаника, М. Шашкевича, Г. Чупринку, І. Котляревського, Марка Вовчка, П. Куліша, Ф. Достоєвського, М. Гоголя, Л. Толстого, О. Пушкіна, статей та спогадів про І. Франка, О. Турянського, М. Коцюбинського, В. Липинського, нарисів і статей польською мовою про творчість Ю. Федьковича, М. Драгоманова, М. Старицького, Л. Глібовича, М. Рильського, П. Тичину, Є. Плузника, М. Драй-Хмару та ін. Богдан Лепкий був одним із редакторів п'ятитомного видання творів Тараса Шевченка, до якого написав розлогу передмову «Про життя і твори Шевченка», яка, по суті, стала окремою монографією. Вчений видав і перший підручник української літератури польською мовою, що вийшов у 1930 р.

У багатьох культурних, літературних та наукових часописах Б. Лепкий друкував власні переклади польською мовою давньої і тогочасної української поезії, зокрема, у 1906 р. переклав збірку новел М. Коцюбинського «В путях шайтана», а у 1908 р. – «Слово о полку Ігоревім» зі вступом і розлогими коментарями. Разом із Владиславом Орканом, відомим тогочасним письменником, одним із учасників «Молодої Польщі» («Młodej Polski») уклали збірку новел українських письменників «Молода Україна» (1908) та антологію тогочасної української поезії (1911). Разом із Павлом Зайцевим підготував бібліографію польських перекладів із «Кобзаря» для видання «Тарас Шевченко. Поезії» (1936). Перекладав українською твори польських та європейських авторів: М. Конопницької, А. Міцкевича, Г. Гейне, П.-Б. Шеллі,

І. Крилова, М. Лермонтова, О. Пушкіна, В. Короленка, та польською мовою українських: М. Рильського, П. Тичину та ін.

Богдан Лепкий був членом управи (заступником голови) краківської «Просвіти», читав лекції з української літератури і культури; запровадив практику постійних Шевченківських академій; був одним із організаторів у Кракові вечора до 100-річчя від дня народження Т. Шевченка, вечорів, присвячених М. Шашкевичу, І. Франку, М. Лисенку, В. Стефанику та іншим видатним українцям.

Квартира Лепких у Кракові стала своєрідним осередком українства. Як писав З. Кузеля, сучасник митця, на письменника дивилися, «як на українського представника і мешкання його називали жартовливо “українською амбасадом”» [8, с. 176]. Живучи у Кракові, Лепкий підтримував дружні зв'язки з багатьма українцями, які тут навчалися, насамперед з Василем Стефаником, Остапом Луцьким та В'ячеславом Липинським. Вдома у Б. Лепкого бували також Михайло Яцків, Кирило Студинський, Михайло Бойчук, Осип Курилас, Олекса Новаківський, Кирило Трильовський, Михайло Коцюбинський, Ольга Кобилянська, Федір Вовк, Михайло Жук та інші. Вчений провів у Кракові понад 40 років, практично все його творче життя пов'язане із цим містом. Тут упокоївся у липні 1941 р. та похований на Раковицькому цвинтарі.

Після Другої світової війни відродження українських студій в Ягеллонському університеті пов'язане з іменами світової слави полоніста та славіста Тадеуша Лера-Сплавінського (1891–1965) та професора Львівського університету Яна Янува (1888–1952). Останній із 1946 р. почав керувати семінаром руських мов (Seminarium Języków Ruskich), який згодом було перетворено на кафедру східнослов'янських мов. Його учні – згодом відомі у славістичному світі дослідники – Веслав Вітковський, Лешек Шнайдер, Моніка Дідякін-Лемінг, Адам Вандас, Януш Рігер – в рамках східнослов'янського мовознавства зайнялися головним чином українською мовою. Величезне значення для розвитку майбутньої україністики мала також діяльність професора Ришарда Лужного, одного із кращих знавців літератур східних слов'ян, зокрема й української.

Створення окремої науково-дидактичної одиниці в складі Інституту східнослов'янських мов, яка б спеціалізувалася на україністичній проблематиці, стало можливим лише у кінці 80-х років ХХ ст., хоча дослідження української мови та літератури тривали весь цей час. Нова спеціальність – українська філологія – у дидактичній пропозиції Інституту з'явилася у 1991 р., тоді й було оголошено перший набір студентів. Через три роки, у 1994 р., виникла окрема кафедра україністики, вона об'єднала істориків літератури, мовознавців та викладачів української мови (лекторів). Першим керівником кафедри було обрано професора Веслава Вітковського, історично-літературною ж спеціалізацією керував Ришард Лужний. На кафедрі в той час працювали також Евлалія Папля, Божена Зінкевич-Томанек, Адам Фаловський, Володимир Мокрий. Незабаром до них приєдналася лектор української мови, випускниця Київського університету імені Тараса Шевченка Жанна Остжинська. Кафедра постійно підтримувала зв'язок із українськими колегами, щорічно вести заняття приїжджали викладачі з різних українських вищих навчальних закладів: Львова, Києва, Харкова, Донецька, Херсона, Дрогобича, Чернівців та ін. Ця традиція продовжується й досі.

Сьогодні на кафедрі україністики працює 14 осіб, які не лише ведуть дидактичні заняття, а й активну дослідницьку роботу. Зокрема, у серії *Studia Ruthenica Cracoviensia* упро-

довж останніх десяти років вийшло 8 томів. Тематика їх, як видно з поданої в кінці статті бібліографії, дуже широка: дослідження української мови в діячності та синхронії [5; 15; 21; 30; 31], історія української літератури [30], культури [31], історія ідей [19], наукова спадщина окремих мовознавців [14; 22].

У 2003 році на факультеті міжнародних та політичних студій Ягеллонського університету було створено кафедру українознавства, яку очолив професор Володимир Мокрий*. Спочатку вона входила до складу Інституту регіональних досліджень, проте з 2005 року виділилась в окрему одиницю, влившись разом з іншими в структуру факультету.

Слід зауважити, що факультет міжнародних та політичних студій – один із наймолодших у краківському університеті, створений у 2000 році, перші ж студенти розпочали тут навчання у жовтні 2001 році. Спочатку до складу нового факультету входили три інститути: Інститут політичних студій та міжнародних відносин, який виділився з факультету права та адміністрації, Інститут полонійних та етнічних студій (що попередньо існував як позафакультетська одиниця) та тоді новостворений Інститут регіональних студій. Головною метою заснування останнього було створення науково-дидактичної одиниці, що зосередилася б на дослідженні культурних процесів у різних регіонах світу: в Європі, Північній Америці, Азії. Така проблематика дедалі частіше ставала об'єктом дослідження, а відповідні курси з'явилися в науково-дидактичній пропозиції насамперед філологічних спеціальностей, проте переважно як додаткові факультативні предмети. Тому й виникла ідея об'єднати ці розрізнені дослідження та окремі дидактичні пропозиції в одній структурі, надавши їй нову спеціалізацію – культурознавчу. Така реорганізація навчально-виховного процесу дозволила створити одну навчальну спеціальність – культурознавство із різними спеціалізаціями. Специфіка навчання в Інституті регіональних досліджень полягала у комплексному вивченні багатьох аспектів культури у їх взаємозв'язках водночас з урахуванням специфіки конкретного регіону. Саме тому в Інститут регіональних досліджень, де уже діяли кафедри росієзнавства, американістики, європеїстики, Близького та Далекого Сходу, у 2003 року влилася й кафедра українознавства, що «відбрунькувалася» від Інституту східнослов'янської філології.

Упродовж одинадцяти років існування структура факультету дещо змінилася, частина кафедр перетворилася на окремі інститути. Сьогодні таких на факультеті шість: Інститут політичних студій та міжнародних відносин, Інститут американістики та вивчення польської діаспори, Інститут європеїстики, Інститут Росії та Східної Європи, модернізований Інститут регіональних досліджень (що займається проблемами мультикультурності та мультиетнічності), Інститут Близького та Далекого Сходу; сьомою одиницею, яка здійснює навчання студентів є кафедра українознавства.

Метою створення кафедри українознавства було об'єднати «під спільним дахом» «різновекторні» дослідження, пов'язані з Україною, що проводилися окремими працівниками, часто на різних факультетах, та створити таку дидактичну пропозицію, яка, крім знання мови, давала б студентам широкі знання про цю країну, її історію, літературу, релігію, філософську думку, географію, сучасну політичну та економічну ситуацію, її міжнародні відносини у різний час на різних рівнях (політичному, економічному, культурному), зокрема, польсько-українські. Отже, уже в своїй основі кафедра украї-

* Див. сайт кафедри українознавства: <http://www.ukrainoznawstwo.uj.edu.pl>.

інознавства передбачала інтердисциплінарність досліджень та широкий спектр обговорюваних на заняттях проблем.

Навчання на кафедрі українознавства здійснюється на двох кваліфікаційних рівнях: ліценціата (шість семестрів) та магістра (чотири семестри). Після закінчення навчання випускник володіє загальними (ліценціат) або поглибленими (магістр) знаннями про культуру, літературу, історію України, її відносини із безпосередніми та культурно близькими сусідами, знає реалії сучасного життя в Україні, основи її законодавства, економіки, політичної системи. Успішно завершивши навчання на кафедрі українознавства випускники отримують диплом за спеціальністю культурознавство із зазначенням відповідної спеціалізації (українознавство).

Програма навчання передбачає три блоки занять: загальнообов'язкові культурознавчого профілю (теорія культури, соціологія культури, методика дослідження культури тощо) та факультативні (спеціальні). Зокрема, студенти першого рівня кваліфікації (ліценціату) вивчають такі модулі, як-от: вступ до українознавства, історія України, сучасна зовнішня та внутрішня політика держави, українське суспільство, історія української культури (середньовічне мистецтво, українська культура до XVIII ст., сучасне українське мистецтво, український фольклор), література України (різні періоди), історія українського театру, українська музична культура, географія та культура регіонів, місце України в Європі та у світі, сучасна мовна ситуація на Україні тощо.

Вивчення української мови здійснюється упродовж усього навчання і є обов'язковим. Для студентів першого рівня (ліценціату) передбачено 60 годин мови протягом кожного семестру (чотири години щотижня). Для студентів другого рівня (магістрів) по 60 у перших трьох семестрах та 45 в останньому. Вивчення мови здійснюється комунікативними методами, відповідно до рівнів Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти. Випускники ліценціату завершують вивчення української мови на рівні B2, магістри, що продовжили навчання на кафедрі, на рівні C2.

Упродовж дев'яти років функціонування кафедри навчання на ній завершило близько чотирьохсот студентів. Більше двохсот п'ятдесяти отримало ступінь ліценціата, понад сто – магістра. Випускники кафедри працевлаштовуються найчастіше у різного роду публічних (культурних та суспільних) інституціях: редакціях газет, журналів, музеях, театрах, органах місцевого самоврядування, а також в українських інституціях у Польщі. При кафедрі діє також аспірантура, за час її існування докторські роботи (відповідники українських кандидатських дисертацій) захистило більше десяти осіб [6].

Окрім дидактичної роботи, працівники кафедри українознавства Ягеллонського університету проводять власні наукові дослідження. Коло їх наукових зацікавлень дуже широке: польсько-українські контакти у різні періоди [19; 20; 29], українське малярство [16; 17], українська духовність [23; 24; 25; 26], історія філософської думки [28], літературні та мистецькі явища початку XX ст. [13; 27], рукописна спадщина [12] тощо.

Із 2015/2016 навчального року на кафедрі починається нова навчальна програма «Польсько-українські студії. Пограниччя та сусідство в Європі»*, головною проблематикою якої стане *пограниччя*, не лише в географічному його вимірі, а насамперед, як простору, де взаємодіють різні етноси, культури, історії, релігії, мови. Термін «пограниччя», що є

відповідником англійського терміна «borderland», активно використовується сучасними американськими та європейськими дослідниками для опису цього явища в рамках різних наукових дисциплін – історії, соціології, політології, культурології, гуманітарної географії, релігієзнавства тощо.

1. Білик Н. Богдан Лепкий: життя і діяльність / Н. Білик. – Тернопіль: Джура, 2001. – 172 с. 2. Казьмерчак Д. Слов'янський клуб у Кракові: генеза, мета і засади / Д. Казьмерчак // Проблеми слов'янознавства. – 2002. – Вип. 52. – С. 40–46. 3. Кисілевський К. Іван Зілінський / К. Кисілевський. – Вінніпег, 1962. – 48 с. 4. Кравченко С. І. Видавнича діяльність Богдана Лепкого у Польщі в першій половині XX століття / С. І. Кравченко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Літературознавство: матеріали Міжнар. наук.-конф. «Богдан Лепкий у полікультурному дискурсі України, Європи та Америки», присвяч. 140-річчю від дня народж. Б. Лепкого / [за ред. М. П. Ткачука]. – Тернопіль: ТНПУ, 2012. – Вип. 36. – С. 77–80. 5. Мово рідна, слово рідне // Prace naukowe oświężone Doktor Bożenie Zinkiewicz-Tomanek / pod red. Oksany Baraniwskiej i Adama Fałowskiego. – Kraków 2009. – 252 s. 6. Мокрий В. Українська освіта в Ягеллонському університеті (з досвіду кафедри українознавства факультету міжнародних і політичних відносин) / В. Мокрий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=1278&search=examined>. 7. Новіцька Ю. Науково-педагогічна діяльність Івана Зілінського в Кракові за часів Другої Речі Посполитої / Ю. Новіцька // Дні науки історичного факультету: Матеріали III Міжнародної наукової конференції молодих учених, присвяченої 65-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній. – 2010. – Вип. III: у 4-х част. – С. 116–118. 8. Новіцька Ю. Науково-педагогічна і громадсько-політична діяльність Богдана Лепкого в Кракові за часів Австро-Угорської монархії та Другої Речі Посполитої / Ю. Новіцька // Література та культура Полісся: збірник наукових праць. – Вип. 60: Регіональні та загальноукраїнські процеси у сучасному дослідницькому вимірі / Відп. ред. та упоряд. Г. В. Самойленко; Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. – Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – С. 172–182. 9. Новіцька Ю. Професори і викладачі українського походження у вищих школах Кракова за часів Австро-Угорської монархії і другої Речі Посполитої / Ю. Новіцька // Мова, освіта, культура в контексті Болонських реалій (Матеріали науково-практичної конференції: «Мова освіта, культура в контексті Болонської реалії – II»). – Київ, Київський національний лінгвістичний університет, 1–3 квітня 2009 р.). – К.: Видав. центр КНЛУ, 2009. – С. 250–252. 10. Новіцька Ю. Товариство «Українська студентська громада» в Кракові (1924–1939 рр.) // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 62-ї Міжнародної наукової конференції молодих вчених (ХНУ імені В. Н. Каразіна, 24 квітня 2009 р.). – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. – С. 233–235. 11. Садовська Є. Греко-католицька церква св. Норберта в Кракові / Є. Садовська // Архітектура: [збірник наукових праць] / відповідальний редактор Б. С. Черкес. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2004. – 244 с. – (Вісник / Національного університету «Львівська політехніка». – № 505). – С. 150–153. 12. Чуба Г. Українські рукописні учительні Євангелія. Дослідження, каталог, описи / Г. Чуба. – Київ; Львів: Свічадо, 2011. – 223 с. 13. Bobula J. Miejsce, którego nie będzie. Twórcy kultury ukraińskiej wobec ideologii utopijnych 20. – 30. lat XX wieku. Wynyczenko – Chwylywo – Kulisz / Joanna Leśniak-Bobula. – Kraków, 2011. – 232 s. 14. Budziak A. Rękopiśmienna spuścizna słownikarska Iwana Wahylewycza / Anna Budziak. – Kraków, 2014. – 411 s. 15. Fałowski A. Język ruskiego przekładu katechizmu jezuickiego z 1585 roku / Adam Fałowski. – Kraków 2003. – 196 s. 16. Gronek A. Szczelina światła. Ruskie malarstwo ikonowe / Agnieszka Gronek. – Kraków, 2009. – 529 s. 17. Gronek A. Wokół Ukrzyżowanego. Studia nad tematem Pasji w ukraińskim malarstwie ikonowym / Agnieszka Gronek. – Warszawa, 2009. – 200 s. 18. Hodana T. Między królem a carem. Moskwa w oczach prawosławnych Rusinów – obywateli Rzeczypospolitej (na podstawie piśmiennictwa końca XVI – połowy XVII stulecia) / Tomasz Hodana. – Kraków, 2008. – 262 s. 19. Kęsek R. Między konfliktem

* Див. сайт навчальної програми: <http://www.spu.ukrainoznawstwo.uj.edu.pl>.

a dialogiem. Polityka Ukrainy wobec Federacji Rosyjskiej w latach 1997–2004 / Rafał Kęsek. – Kraków 2010. – 243 s. **20.** *Kich-Maslej O.* Ukraina w opinii elit Krakowa końca XIX – pierwszej połowy XX wieku. Zdziechowski, Łepki, Feldman / Olga Kich-Maslej. – Kraków, 2009. – 246 s. **21.** Lexicon slavo-ruthenicum, edycja i wstęp Adam Fałowski. – Kraków, 2013. – 773 s. **22.** Miejsce Stefana Smal-Stockiego w slawistyce europejskiej / pod. red. W. Hojsak i A. Skurzewskiej. – Kraków, 2012. – 158 s. **23.** *Mokry W.* Sobory Rusi kijowskiej jako opoka ducha w życiu narodu ukraińskiego i w liście «Orientale Lumen» świętego Jana Pawła II / Włodzimierz Mokry. – Kraków, 2014. – 302 s. **24.** *Mokry W.* Duchowe źródła pomarańczowej rewolucji na Ukrainie w 2004 roku – Духовні джерела помаранчевої революції 2004 року в Україні / Włodzimierz Mokry – Володимир Мокрий. – Kraków, 2006. – 196 s. **25.** *Mokry W.* Apostolskie Słowo Jana Pawła II na Ukrainie w 2001

roku – Апостольське слово Іоанна Павла II в Україні у 2001 році / Włodzimierz Mokry – Володимир Мокрий. – Kraków, 2002. – 578 s. **26.** *Mokry W.* Papieskie posłania Jana Pawła II do Ukraińców. – Kraków, 2001. – 404 s. **27.** *Mokry W.* Ukraina Wasyla Stefanyka / Włodzimierz Mokry. – Kraków, 2001. – 255 s. **28.** *Pilipowicz D.* Rozmowa o duchowym świecie. Hryhorij Skowroda: Filozofia – Teologia – Mistyka / Denys Pilipowicz. – Kraków, 2010. – 254 s. **29.** *Siudak M.* Perspektywa dialogu polsko – ukraińskiego w środowisku paryskiej «Kultury» w latach 1947–1991 (Giedroyc, Mieroszewski, Łobodowski) / Michał Siudak. – Kraków, 2010. – 257 s. **30.** Ukraina Irredenta. Literatura i język Ukrainy XX wieku / pod red. Jarosława Poliszczuka, Oksany Baraniwskiej, Tomasza Hodany. – Kraków, 2008. – 222 s. **31.** Ukraina. Między językiem a kulturą / red. Adam Fałowski, Bożena Zienkiewicz-Tomanek. – Kraków, 2004. – 445 s.

УДК (2–523.6:2–57)(477–25)«17»

Яна Шульга

Святиня на Аскольдовій могилі як об'єкт внутрішнього паломництва у XVIII ст.

У статті проаналізовано фактори, які надавали значення Пустинно-Миколаївському монастирю як святині XVIII ст. Монастир приваблював прочан завдяки своєму розташуванню у Києві, територіальній близькості до Києво-Печерської лаври, перебуванню тут чудотворних ікон Святого Миколая. Важливим було розташування монастиря на Аскольдовій могилі.

Ключові слова: Аскольдова могила, паломництво, святині.

The article analyzes the factors provided the meaning of the Desert-Nicolas (Pustynno Mykolskii) monastery as a sanctuary in the 18th century. This monastery attracted the pilgrims by its location in Kiev, territorial approximation to the Kiev Pechersk Lavra and by arrangement of icons of Saint Nicolas. The disposition of the monastery on the Askold's grave was also important for pilgrims.

Keywords: Askold's grave, Pilgrimage, Sanctuary.

Упродовж останніх десятиліть у вітчизняних гуманітарних наукових колах спостерігається тенденція пошуку та поступування сакральних основ буття соціальних та етнічних спільнот з метою ідейної консолідації соціуму. Феномен сакрального уособлює духовні символи різних епох, закладаючи фундаментальні основи культури і ментальності народу. Народна релігійність здатна показати справжню духовність народу, його моральні інтенції, а не просто формальні сторони церкви як релігійної інституції. XVIII століття стало тим періодом в українській історії, коли набули особливого розвитку риси його релігійної ідентичності, актуалізовані подіями попереднього століття, передовсім – становлення Гетьманщини як козацької держави.

Протягом століть Київ сприймався прочанами як особливе місце, вшановувати святині якого виявляло бажання чимало вірян. Ще від початків християнізації Русі Київ поступово став її найважливішим духовним центром, що відобразилось у виникненні означення Києва як «другого Єрусалиму». У цьому зв'язку звернемо науковий погляд на дослідження однієї з київських святинь, яка не є найвідомішою, проте яку прочани не оминали на своєму шляху. З'ясування особливостей Пустинно-Миколаївської обителі як загально шанованої святині XVIII ст. є метою даного дослідження.

Реконструючи сакральну топографію міста, дослідники здебільшого акцентували увагу на святинях Михайлівського, Видубицького, Братського Богоявленського, Софійського монастирів. Проте не лише ці обителі користувалися популярністю серед паломників. Поза увагою сучасних фахівців досі залишався Пустинно-Миколаївський монастир, який у XVIII ст. посідав далеко не останнє місце в сакральній топографії Києва. С. Шуμιло в одній зі своїх розвідок описав історію Свято-Миколаївської церкви на Аскольдовій могилі. Автор застосував поняття «святиня» по відношенню до цієї церкви, охарактеризував етапи функціонування церкви, не торкаючись однак аспекту пошанування миколаївських

святинь віруючими. Н. Верещагіна побічно згадує Пустинно-Миколаївську обитель, наводячи перелік церков Св. Миколая, побудованих у Києві, однак не розглядає обитель як святиню для прочан. Наразі важливо розкрити кілька площин, у яких формувалося поняття святині по відношенню до означеного монастиря. Для характеристики мотивацій, які спонукали прочан вшановувати реліквії Пустинно-Миколаївського монастиря, важливо згадати наукові праці Б. Успенського, М. Крутової, С. Росовецького про поширення культу Святого Миколая в Європі загалом та на українських землях зокрема.

Для того, щоб показати значимість Пустинно-Миколаївської обителі серед київських святинь XVIII ст., розглянемо чинники, які формували уявлення про нього у середовищі богомольців. Першим чинником було знаходження монастиря у святому місті Києві. З огляду на своє географічне розташування, Київ лежав на шляху багатьох подорожніх: як тих, що їхали на поклоніння в Палестину, так і тих, які поверталися з Єрусалима. І оскільки тут були найдревніші на Русі святі місця, Київ сприймався як передвісник Святих місць Палестини.

Означена дефініція була поширена і серед київських прочан. Так, у середині XVIII ст. Києво-Печерська лавра видавала паломникам «засвідчувальні листи» при їх поверненні з Києва. Це було своєрідне посвідчення про відвідання «Єрусалиму російського» (у тодішній офіційній термінології), що мало на меті ще й полегшити прочанину його зворотній шлях. «...Оусердієм оказатель писанія сего слободского харковского полку местечка Мерефи житель Тимофей Іосифовъ последова нраву, иже зашедь изъ дому своего гласу благодати Вышнего внутрь зовущу его, прииде въ Богомъ показанню преподобныхъ отецъ печерскихъ землю Іерусалимъ російській гору, юже розлюби Богъ, наследіе Богоматернее, и видевъ благодать Божію: нетленныя преподобныхъ мощи, главы мироточивыя святыхъ...» [9, с. 496–497]. Як бачимо, в означений період широко практикувалося ототожнення Києва з Єрусалимом.